

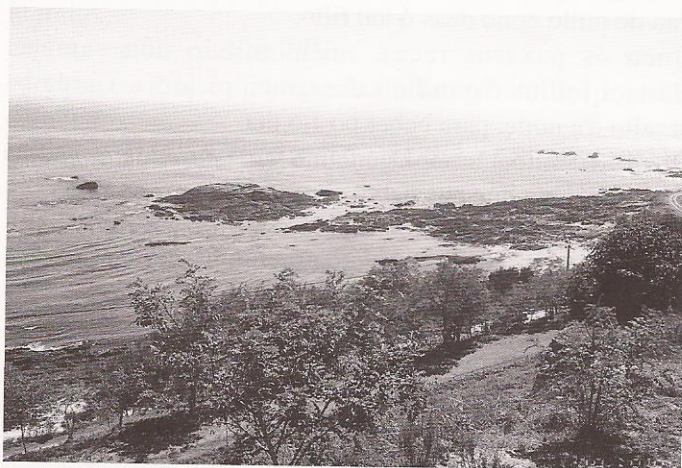
MITOLOXÍA: O MITO DA SANTA COMPAÑA EN ONS (III) ¿QUE ANUNCIA? ¿A QUE VEN?

Por: Celestino Pardellas de Blas

No primeiro traballo estudiamos os distintos xeitos polos que os illáns visualizaban e sentían a presenza da Santa Compañía a través dunha “Lus”, observando “o Acompañamento”, por un “Ruído ou Zumbido” e por medio dalgúns “Animais”. Xa naquel artigo comprobabamos que toda visualización viña acompañada dun “anuncio” ou dun “aviso”, polo xeral, unha “morte” ou unha “desgracia”.

No anterior crin interesante o facer un percorrido pola súa lugar de orixe, xa que chamaba a atención o empeño que poñían os illáns por afastar da súa illa o hábitat destas ánimas que infunden receo, preocupación, angustia, medo, . . . , e que traen acompañadas adversidades, infortunios, calamidades,...., e mesmo a morte.

Laxe do Crego. Ons

Nembargantes, se afondamos nos diferentes relatos recollidos sobre estas aparicións, comprobamos que non sempre a súa visualización é sinal de desgracias. Hai narracións en que a Compañía avisa ós familiares en perigo; outras na que veñen a visitar ós seus defuntos ou

a persoas coas que tiveron algún tipo de contratempo; tamén xorden nos lugares onde tiveron acontecido naufraxios con vítimas; . . .

Hai casos onde a presenza ou aparición da Compañía é de xeito individual. A ánima visita soa ós seus familiares, xeralmente para avisalos dalgún perigo ou para pedir algo que arranxe o seu actual penar. Noutros, a visita fana introducidos nos corpos de animais ou provocando nestes reaccións estrañas que lles fan pensar nalgún “presaxio” ou nalgún “aviso”.

Por isto é interesante facer un pequeno repaso polas distintas exposicións sobre a Compañía, pescudando nos motivos da súa presenza e tentando esclarecer que é o “que anuncia, como o fai e a que vén á Illa”.

QUE ACONTECE

O primeiro é ter unha visión (lus, acompañamento,...), ou que xurda algún suceso anormal ou estraño (ruídos, ouveos, escoitar de noite ós corvos,...., e ata tamén raros fenómenos atmosféricos). Despois ven a espera e a incerteza: ¿ algo vai a ocorrer !. Se posteriormente sucede, vai a se-la Compañía que deu o aviso e anunciou o acontecemento. Senón sucede nada, esquécese.

Un acontecemento, para ser atribuído á Compañía, ten que levar aparelado un contratempo, unha morte, unha calamidade, un aviso, . . . , ou outro suceso estraño posterior; entón din que, houbo un “anuncio” ou un “aviso”.

Un exemplo podémolo ver nesta narración onde xorde un acontecemento estraño: “Cando viña un domingo o Sr. Arturo das mozas do Canexol, veu un barco que se movía preto da Laxe do Crego. Baixou ata a praia, e aínda que había néboa, pareceulle ver a Antonio que andaba a traballar co espello .

Ó chegar á casa contoullo ó seu pai e este lle dixo: - ;Ti estas bo !, como ía a andar ós polbos de noite senón se mira, Deus sabe o que andaches a facer. . .”

A Terraza
BUEU

Neste caso a solución veu ó día seguinte. O pai de Arturo preguntoulle a Antonio se estaba a noite pasada a pescar e Antonio contestoulle que non, que estaba a buscar o ríxón que perdera pola tarde e que, por vergonza, fora na súa procura de noite.

Como non houbo ningunha desgracia non é atribuído á Compañía e esta non aparece no relato.

Pero hai acontecementos parecidos que por rematar en desgracias, si son atribuídos á presenza dunha ánima ou da Compañía: “. . . cando cheguei a casa, conteille á muller que fora ó muelle a mira-la dorna que deixara amarrada e que vira, preto do Con do Ferreiro, ó fillo de José na dorna do seu pai. Xa eran máis das 12 e tiraba o mar ¿ Que faría alí ? . . . Ó día seguinte nos enteramos que caera da dorna en Portonovo e que estaba moi mal. Debeu estar a piques de morrer e o seu espírito volveu ata a Illa . . . ”

¿ QUE ANUNCIA A COMPAÑÍA ?

MORTE

Na maioría das narracións escoitadas, vai se-la Morte dunha persoa (raramente dun animal) o que anuncia a presenza ou visualización da Compañía.

Faino ou sábese por distintos motivos:

a) Polo lugar de onde procede:

Se a miran vir polo mar dende a ermida da Lanzada, é que ven de “visita”, en forma de “acompañamento”, e recalará na praia de Melide. Dende alí partirá a “procesión” pola Illa cara a casa do futuro defunto : “. . . viña da casa de tía Luísa e vin o <acompañamento>. Viñan da parte da Lanzada e collín medo porque vén de <visita>. Eu marchei a correr para casa . . . logo mireina baixar pola Entensa e parou na casa de Joaquín. A casa xa tiña dúas <visitas> e esa era a terceira. Ó día seguinte morreu un fillo que estaba fora e . . . ”

Sabemos que a Compañía que visita a Illa vén de terra, da parroquia de Noalla, e segundo de onde saía, praia de Aios ou ermida da Lanzada, presaxian ou saben ó que vén.

Praia de Melide, A Lanzada ó fondo

b) Por medio dunha “Lus” ou dun forte Resplandor:
A visión nocturna de estrañas “Luces”, dunha forte “Lus”, de “Luces” que se moven, de “Resplandores” como se foran incendios, . . . , son sempre presaxios de Morte.

“ . . . e viña a miña madriña do pinal, fora ós pinos de noite pois antes nos os deixaban coller. Xa tiña o pino cortado e cargouno ó lombo, cando ía cara á casa mirou unha forte “lumarada” onde cortara o pino, coma se houbera un incendio, dis que se miraba coma se fora o día.

Ó chegar á casa volveu a ver unha “lus” máis pequena, pero que o iluminaba todo, cerca do piorno do seu irmán. Asustouse, deixou o pino no alboio e meteuse na casa. De alí a dous días morreu queimada”.

Ás veces, cando van máis dunha persoa, a “Lus” ou anuncio de Morte, só é observada por unha das persoas, polo xeral, a parente máis achegada da que vai morrer: “. . . a min apareceume cando morreu miña irmá. Era unha <Lus> moi forte igual que a que me apareceu alí nas laxes cando morreu a miña nai. As dúas veces ía co meu home e el non as miraba ¿ e alumaban coma o día ! . . . ”.

Cabe destacar que hai relatos no que a “Lus” persigue ás persoas que a miran. Nestes casos de persecución nunca trae Morte, achacan estas a Ánimas perdidas que veñen a velar ós seus parentes ó cemiterio: “. . . mirei a <Lus> que viña voando polos campos de Chin, parei ó lado do palomar e ela parouse tamén. Comecei a correr e non parei ata chegar a casa. Ó entrar me dixo a miña nai: - Xa sei polo que corres; non te preocupes xa mirei a <Lus> no cemiterio, viría a velar a algún defunto”.

c) Acompañamento:

O mirar o “Acompañamento” é sinal de aviso de Morte, próxima ou futura. Pero, para que a Morte se consuma, a casa onde paran ten que levar tres “Visitas”.

Durante as dúas primeiras o “Acompañamento” vai precedido dunha persoa viva que porta a “Facha” (Cruz de vimbio) e levan un cadaleito que depositan diante da casa na que vai a ocorre-la Morte. Cando o “Acompañamento” para diante dunha casa e non miran ó portador da “Facha” nin levan o cadaleito é que a “Visita” é a número tres e a Morte vai a suceder axiña: “ Cando morreu a nai de . . . , din que mirou o <Acompañamento> o Duque. O veu vir de Fedorentos e non levaban caixa ningunha nin cruz. A mirou parar diante da casa e estiveron un tempo, logo desapareceron coa néboa. Esa noite morreu a nai de . . . ”.

Interesante para estudar na última entrega serán os remedios que hai contra a Compañía, xa que, de coñecer

unha casa ou persoa que ten unha ou dúas “*Visitas*”, poden librar da **Morte** facendo unha serie de esconxuros.

A antiga Igrexa e cemiterio de Canexol. Ons

DESGRACIAS

A Compañía pode anunciar *Desgracias* que non sempre teñen que acabar en Morte. É por iso que as diferencio como un xeito de “*anuncio*” distinto.

Polo xeral observan, (sempre de noite), feitos, sucesos, acontecementos, . . . , estraños onde están involucrados persoas, animais e mesmo utensilios, apeiros de labranza, embarcacións, etc.

Despois de observado o chocante, insólito, ás veces inexplicable suceso, . . . , é que vai a ocorrer ou xa ocorreu, unha desgracia á persoa que miraron ou a un familiar; ós animais que viron ou ós seus donos; . . . ; ou traerá algún atranco ou consecuencia fatal para os utensilios, aparellos, etc., que miraron ou para as persoas que as manexan.

“... chegara tarde da venda e, despois de amarrala dorna, fun para casa pois a taberna xa pechara. Cando ía pola de Antonio, mirei na súa veiga ó tío Luis que andaba co carro a todo correr, coma se estivera a arar. Non baixei a mirar que facía porque estaba canso e aínda non ceara, pero chocoume que estivera a esas horas co carro coma se andara ás carreiras.

Ó día seguinte entereime que estaba na cama dende a mañá, cunha perna rota, porque caera do carro de bois. Entón, ¿ Como o puiden ver eu a aquelas horas?”.

¿ A QUE VÉN Á ILLA ?

“AVISOS” A FAMILIARES

Unha certa cantidade de relatos sobre a Compañía fálannos de “*avisos*”, “*peticións*”, “*axudas*”, . . . , e mesmo de “*visitas*” que fan ó cemiterio os seus membros, tanto en grupo como en solitario.

No caso dos “*Avisos*” a ánima busca os medios

para afastar á persoa do perigo. Polo xeral falan de familiares que andan na Compañía por mor do seu comportamento en vida e que, coñecedores dos perigos que poden ter os seus achegados vivos, abandonan o “*cortexo*” para avisarlles dos contratempos ou accidentes que lles poden vir.

O xeito máis empregado de “*aviso*” é introducirse no corpo dun animal, en especial cans, para da-la voz de alerta ante calquera risco de accidente. “... despois collín a cana na casa e fun a pescar ó <Pardón do Buraco>. Cando ía por onde hoxe está o Campamento, vin que detrás miña viña o can de Manolo. Acompañoume ata a mesma posta de lanzar.

Cando xa levaba uns lances feitos, escoitei ouvear ó can para de seguido comezar a ladrar con tanto brío que coidei que algo grave lle pasaba. Como non paraba, achegueime ata el a ver que tiña e cando estaba o seu carón, unha onda descomunal varreu por completo a rocha onde eu estaba a pescar. Nese intre parou de ladrar. Estaba “*avisándome*”, salvoume a vida.”

Logo o Sr. Arturo seguiu dicindo: “... dicían que o can de Manolo, por ser tan nobre, é un dos escollidos pola Compañía para que os teus familiares te aparten dos perigos. Xa lle ten pasado a moitos da Illa historias coma a miña. O can de Manolo, agás na taberna que se achega a todos, nunca viñera comigo a ningún lado, salvo ese día . . .”.

Outro punto a estudio é o das “*Peticións*”. Din que cando miran vir á Compañía dende a praia de Aios, non anuncia morte. As ánimas que forman a “*comitiva*” veñen na procura do perdón por algo que fixeron en vida e solicitan “*axuda*” ós seus parentes.

“No día de Noiteboa, dous rapaces viñan das mozas de Pereiró e atallaron polo cemiterio . Ó pasar viron unha <calavera> cunha dentadura noviña. Como había moita lúa a dentadura relumbraba moito. Un deles dixo: - ¡ Caramba !, que boa dentadura para cear comigo esta noite.

Seguiron a andar e de alí a un pouco xa sentiron por detrás uns pasos. Un pouco máis adiante, ó chegar ó cruce, un foi cara a Caño e outro para Chan da Pólvora, os pasos continuaron seguindo ó rapaz que fixera o comentario no cemiterio.

Ía moi asustado e ó chegar a casa pechou a porta e cerrou tódalas ventás; despois chamou ó seu pai. Cando o pai o mirou, preguntoulle: - ¿ Que che pasa ?, e o rapaz non puido falar co medo que levaba.

Cando estaban a cear, sentiron petar na porta e foron a abrir. Como non miraban a ninguén, preguntaron:

- ¿ Quen está ?

E unha voz contestoulles

- ¿ O convidado !

Ó momento sentiron coma un soprido e viron como entraba unha sombra que se sentou á mesa coa familia.

Para que a sombra saíra da casa, o pai tivo que ir a busca-lo cura, que estaba na Illa, para que o encamiñara.

Pasados uns días, foron a unha <muller desas> (meiga) e díxolles: - É un familiar voso que anda penando, veu a pedirvos “axuda”, tendes que darlle nove misas.”.

Desta historia dos “*dentes e a sombra*” hai moitas versións. Case todas falan dunha alma en pena que vén a pedir “axuda” ós seus familiares. Só se recolleu unha onde ó final, por non darlle as misas, o rapaz morreu.

VISITAS ÓS DEFUNTOS E ÓS LUGARES DE NAUFRAXIOS

Inda que son ínfimas estas narracións sobre a Compañía, chama a atención que “*Almas en pena*” veñan a visitar ós defuntos. Polo xeral contan que son familiares que morreron fora da Illa e que veñen a xuntarse cos seus.

- “ Ás veces míranse lumaradas preto do cemiterio. Son as ánimas dos que morreron lonxe, en Arxentina, Uruguai ou andando por aí fóra ó mar e que veñen a “visitar” ós seus parentes.”

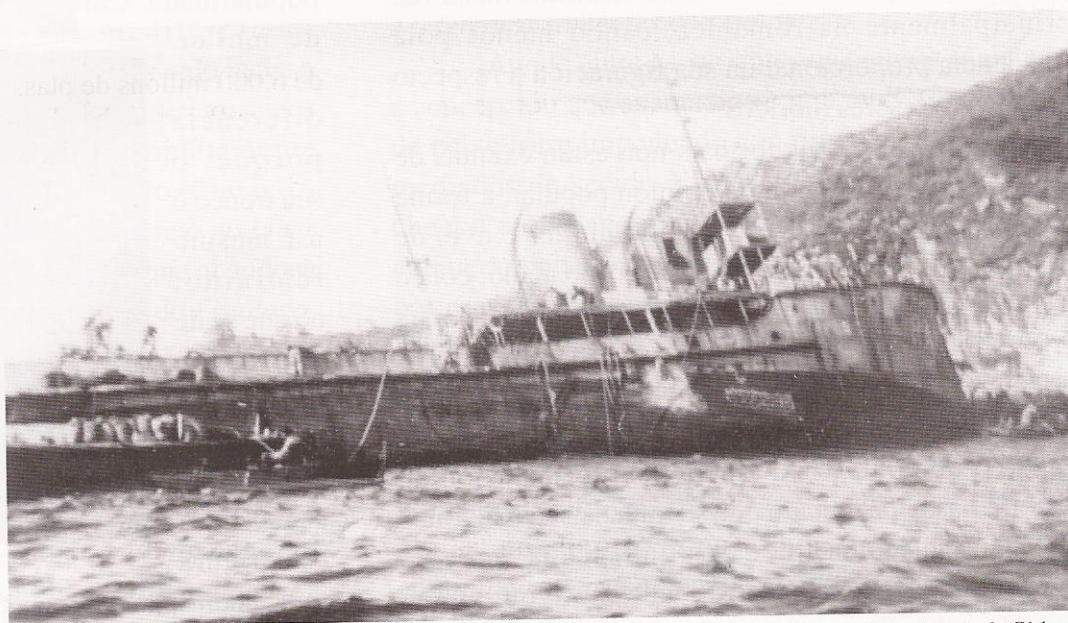
- “ Teño mirado o “acompañamento”, sen a caixa, que ía cara ó cemiterio. Van a velar ós mortos ”

- “ Cando os da Compañía perseguen a alguén, hai que ter coidado, pois, ás veces, senón vai nela o padriño teu, poden facerche mal, meterche a <Facha> ou darche unha malleira; salvo que vaian ó cemiterio a xunto os defuntos, entón non che fan nada.”

Nas proximidades da Illa de Ons e sobre todo na de Onza, teñen ocorrido numerosos naufraxios destacando entre os anos 1940 – 1959 cinco barcos importantes con máis de 60 vítimas. Moitos corpos non aparecían ou xurdían, ó cabo dun longo período de tempo, polas rochas e praias da Illa.

Os illáns atribúen as numerosas aparicións da Compañía pola Illa de Onza, ás ánimas deses desaparecidos ou dos seus familiares que veñen na súa procura.

“ Cando foi do Cíclope , puxo a Armada unha caseta na Illa de Onza para vixiar que ninguén fora a roubar metal ó barco.

Afundimento do Cíclope

Un día, os soldados, chegaron á Illa contando que pola noite miraran unhas luces raras. Credo que eran ladróns que viñan a roubar ó barco, foron na súa procura, pero non os atoparon. Os illáns dixéronlles que sería a Compañía que dende que foi o naufraxio do <Barco Francés> , e o do <Campos> , as ánimas dos náufragos andan penando pola Illa.

Dende aquela, co medo, os mariños estaban máis preocupados polas “luces” que polos supostos ladróns de metal.”.

Bibliografía utilizada:

- Aparicio Casado, Buenaventura. “A Tradición Oral en Poio”. Deputación de Pontevedra.1992
- Pazos Pérez, Lino J. “Naufragios en las Rías Baixas”. 2001
- Pardellas de Blas, Celestino. “ O Mito da Santa Compañía en Ons (I e II) Revista “AUNIOS”. Nº 2 e 3. Asociación Cultural “Pineiróns”
- Otero Acuña, Mª Jesús. “ Illa de Ons”. 1998
- Alonso Romero, Fernando. “Los Orígenes del Mito de la Santa Compañía en las Islas de Ons y Sálvora”. C. de Estudios Galegos
- Liste, Ana. “Galicia: Brujería, Superstición y Mística”. Penthalon 1981

E o mellor dos agradecementos ós veciños da Illa de Ons , sen os que nunca podería escribir estas historias.